

Руанда, 1994.

ВЕЉКО БУРОВИЋ

ВЕЉКО БУРОВИЋ, РАТНИ СНИМАТЕЉ И ИЗВЕШТАЧ

Ратни дописници нису посебна врста људи, без мане и страха, који упркос опасностима настављају да шаљу своје извештаје, док око њих падају бомбе. То су људи из медија који су свесни околности у којима се налазе и који могу да се носе са стресом. Имају развијену самоконтролу и дозу страха који их чува, а не храброст, како се често погрешно мисли. У стварној борби, ма колико била бучна, већина актера чује лупање сопственог срца. У рату нема хероја, постоје само преживели. Хероји настају касније у медијима, романима, историји, на филму.

РАТ У ОТКУЦАЈУ СРЦА

Вељко Ђуровић је дипломирао на Факултету драмских уметности у Београду, на Катедри за филмску и ТВ камеру. Пратио је ратна збивања на свим континентима, на поприштима Никарагве, Салвадора, Камбоџе, Либана, Израела, Етиопије, Сомалије, Судана, Северне Ирске, Руанде, Залива, бивше СФРЈ, Ирака. Радио је за многе медијске куће, а од 1999. године ради за британски Sky News, који га је номиновао три пута за награде: RTS (Краљевска телевизијска асоцијација), BAFTA (Британска академија за филм и телевизију) и награду Rori Pek за ратно извештавање. Написао је књиге „Press, dont shoot“ и „Bagdad live“.

Дипломирали сте на ФДУ са темом „Ратна репортажа“. Већ тада сте се определили за ратно новинарство?

– У време када сам се опредељивао за професију, почетком седамдесетих, у току је био Вијетнамски рат. Први пут се на ТВ видео аутентични рат са десантима, напалмом, хеликоптерима и пу-

цањем, а све то у једном егзотичном окружењу. То је тада на мене оставило дубок и вероватно пресудан утисак. Пошто сам пре тога већ одлучио да будем сниматељ остало ми је да завршим ФДУ, а онда да нађем неки рат да се опробам. Мој тинејџерски сан остварио се 1982. Отишао сам у Никарагву где сам провео скоро пет месеци. То прво ратно искуство потврдило је моје опредељење. После су уследила и друга кризна подручја на Блиском Истоку, Индокини, Африци, а деведесетих ратови су дошли и код нас.

Процес у коме се људи као једина жива бића обдарена разумом међусобно свакодневно убијају фасцинира свакога, па и мене.

Путујући за ратовима по неким, обично забаченим крајевима, имам могућност да упознам свет који као туриста никада не бих видео, и то из потпуно другачије перспективе. То је аранжман који ниједна туристичка агенција нема у својој понуди, јер нико не зна колико се остаје, шта се једе, где се спава, кад је повратак који је често неизвесан. Све је препуштено сопственом сналажењу а уз то се и даље осећаш привилегованим. Присуствујеш тренутку стварања историје неког народа, а истовремено имаш одговоран задатак да информишеш свет о томе шта се то тамо догађа.

Када се прес центар преполовио и стотинак новинара напустило Багдад пред почетак рата у Ираку, Ви сте остали. Како сте се одлучили за то? Да ли сте се, уопште, двоумили?

– Када се тих дана у Багдаду одлучивало „отићи или остати“, мислим да су мени били већи проблем људи у Sky News-у у Лондону који су доносили одлуку о нашој даљој операцији у Ираку. Наиме, њихов проблем је била одговорност коју преузимају уколико одлуче да нас тамо задрже. Нико од њих није размишљао о мојој жељи да не пропустим догађај који се дешава једном у животу (ретко два пута). На срећу, у последњем моменту одлуку су препустили нама, тако да је свако преузео одговорност за себе.

Одлуку да останем поткрепила је чињеница да у Првом залиском рату 1991. у Ираку нико из медија није страдао. Није било циљаних напада на новинаре ни током мојих честих боравака у

НЕБОРБЕНИ РИЗИЦИ

У рату се често страда и због неборбених разлога, попут болести, заразе исцрпљености...

Ја сам 1994. у Руанди и поред медицинске заштите фасовао маларију. Што само по себи није страшно, уколико се почне са терапијом. Међутим, како да почнем са терапијом кад сам у том моменту био са борцима RPF (племе Тутси) у џунгли на граници са Бурундијем. Шест дана је трајала евакуација (преко Уганде и Кеније), а ја сам био у грозници са високом температуром.

У пет сати ујутру, 14. маја 1992. муслиманске снаге су минобацачима засуле Илију, коју су у то време држале српске снаге. Рат је тек почињао. Ја сам био у екипи WTN, британске агенције која је била део ТВ пула а који су сачињавали и BBC, Reuters и ITN. Већ код прве гранате која је погодила кров нашег троспратног хотела истрао сам са камером и испред улаза чучнуо иза једног од носећих стубова. Већ у 5,15 видео сам се на свим телевизијама преко Евровизијске размене, како ме превијају док ми крв цури по белој мајици. Ситан шрапнел ме погодио у лице испод левог ока, близу носа. Више нисам излазио из хотела док се следећег дана нисмо евакуисали.

Кад треба да покажем жртву онда снимим само део тела, као што су то рука или нога. Ако је више страдалих, онда то решавам широком планом, тако да се не виде детаљи. Отворене ране никад не снимам анатомски, ни због гледалаца (то је правило куће за коју радим) а ни због себе. Слика је у визуру професионалних камера црно-бела тако да имаш лажни утисак да то што видиш кроз камеру није реални свет око тебе већ неки фиктивни, па је утолико лакше.

Знао сам неколико извештача који су погинули на разним фронтovima. Тога дана, Тарас и ја били смо на истом спрату (14) и снимали са балкона уличне борбе око хотела. Амерички тенк је, наравно пријатељском ватром, погодио баш његов балкон и убио двоје а ранио четворо.

Сигуран сам да је „пријатељска ватра“ погодила мој балкон да би и Тарас узео камеру да сними свог погинулог колегу,

Ираку непосредно пре рата. Извештачи из Југославије су и даље били добродошли, што због Тита, а што због многих грађевинских фирми које су тамо радиле. Пред очима ми је стално био сниматељ Нил Дејвис, Аустралијанац, који је 1975. једини сачекао Северновјетнамце у пустом Сајгону речима „Добродошли у Сајгон“ а они га при том нису убили. Е, ако они нису убили њега онда вероватно неће ни Ирачани мене. Наравно, постојала је могућност страдања од „пријатељске ватре“, али то је онда виша сила.

Били сте у багдадском хотелу „Палестина“ када је погођен. Тада је погинуло неколико извештача, међу којима и Ваш пријатељ Тарас из Украјине, а Ви сте морали да зgrabите камеру, снимате и пошљете извештај. Колико у таквим ситуацијама опстаје правило „Не дозволи да те понеку емоцију“?

– Управо је „пријатељска ватра“ убила већину новинара у Ираку. Знао сам тројицу од њих који су погинули, а са Тарасом из Ројтерса био сам пријатељ десетак година. Говорио је српски без акцента јер је пуно времена провео код нас током ратова у СФРЈ. Човек се радећи овај посао нагледа потресних сцена, јер су оне саставни део рата.

Не могу да кажем да на то можеш да се навикнеш, али временом стичеш одбрамбени механизам који ти помаже да опстанеш. Ја, рецимо, никад не гледам лица погинулих, чак их и не снимам. Дешавало се да ми се касније та лица врате у сан.

као што је радио и до тада. Извештачи, а посебно ратни, не престају да обављају свој професионални задатак докле год су у могућности да то раде или док и они сами не постану вест.

Да ли ратни репортери са искуством стичу и имунитет?

– Суштина рата је у убијању и уништавању. Убијањем се бежи од сопствене смрти, убити значи живети. Ко то не схвати, неће му бити јасно ништа што је везано за рат. Без обзира на то у ком си својству присутан на фронту, мачем или пером, подлежеш овом правилу.

Временом се ствара илузија како те неће метак, јер за тебе готово да нема тајни у зони борбе. Међутим, није тако.

Да ли постоји неки начин одбране од траума које се доживљавају на ратним теренима? Како се Ви браните?

– Колико је важно преживети и вратити се кући толико је важно и ментално остати здрав. Без обзира на то да ли си активан учесник или само посматрач, као што су извештачи, рат својом страшном логиком мења све чега се дотакне и на свему оставља траг. Чак и они који изађу чисте главе касније могу да осете последице. Чињеница је да сви оставимо један мали део себе на фронту. Неки, богами, оставе и мало више. Познајем неколико колега који кад су се вратили из наших ратова кући, током деведесетих, нису могли да превазиђу искуство са фронта, нису могли да га се ослободе. Стално претурају по успоменама, било лепим било ружним. Неки су се предали алкохолу, а неки дроги, а све у име „стarih добрих дана“.

Када се припремамо за одлазак у ратну зону, многе ствари можемо да предвидимо али не и како ћемо све то што се буде дешавало доживети и осетити.

Шта Вам је било најтеже, најпотресније у каријери?

– Постоји нешто што је за мене страшније и од погинулих и рањених и од пуцања и убијања. Метафизичка категорија коју камера не може да региструје, а која може само да се осети кад се човек нађе у таквој ситуацији. У питању је душевна бол коју преживљавају људи око тебе. Кад год се сетим свог боравка у Камбоџи, после многих година, прво што ми падне на памет су два заробљеника, Вијетнамца, који су знали да ће их Кмери убити одмах пошто се удаљимо са камером. Знало се да Кмери не држе заробљенике. Били су везани за дрво седећи један поред другог, док је око њих стајало неколико наоружаних кмерских бораца. Обојица млађи од двадесет година, нису ни реч проговорили, само су беспомоћно упрли поглед у нас двојицу широм отворених очију. То је било и последње што им је преостало. Јер, док смо ми ту и они ће живети. Имао сам осећај да тим погледима желе да нас задрже. Где то нас двојица сада морамо да идемо? Шта је у том тренутку било важније него бити ту? Па ми то, шта год било, можемо обавити и касније а за њих касније није постојало.

Оваквих ситуација је било много. У Багдаду сам у једној болници видео оца две девојчице које су биле тешко повређене током бомбардовања. Он је

седео између њихова два кревета и обе држао за непомичне ручице. Није се ни у једном тренутку обазирао на нас који смо снимали рањенике, обилазећи болницу са докторима. Гледао је у ништа испред себе и ниједном није трепнуо док су му очи биле пуне суза. Био је једино свестан своје муке. То су тренуци које камера не може да забележи, страх, патњу, очај. Тренуци који нам најбоље дефинишу „сад и овде“, јер у њима прошлост и будућност не постоје.

ФАСЦИНАЦИЈА РАТОВИМА

Рат би са свом својом суровошћу, крвопролићем и болом који носи, свакако требало да буде одбачен као начин за решавање проблема, међутим није тако. Код људи од памтивека постоји фасцинација ратовима и ратницима која заокупља нашу свест. Ратови се проучавају, анализирају, снимају се ратни филмови и пишу ратни романи, праве се војне параде и све се то чува у војним музејима. Сви смо ми, хтели то или не, део те ратне приче, јер је рат део наше свакодневнице. Статистичари су израчунали да је човечанство од Другог светског рата до 1990. било само 26 дана без рата. У том „послератном“ периоду вођено је више од 165 ратова у којима је погинуло 25–30 милиона људи.

Никарагва, 1982.

Шта је код ратних извештача доминантније, професионалност или храброст?

– Професионалност се подразумева, то је предуслов. Француски сниматељ Едмонд Дескомб снимео је атентат на краља Александра у Марсељу '34. Те снимке сви добро знамо, али мало ко зна да је Дескомб, коме рука није задржала док је снимао, убрзо после атентата доживео срчани удар. Није могао да се носи са стресом који је доживео.

Пример непрофесионалног понашања је колегиница, страни дописник, током рата у Босни, која долази у приватни камп за избеглице и пита на сав глас присутне: „Има ли неко да је силован, а говори енглески“?

О професионалном кодексу ратних извештача, односно о њиховим моралним дилемама, снимљено је неколико филмова: *Године опасног живљења*, *Поља смрти*, *Под ватром (Кроз пламен Никарагве)*, *Зона смрти*, *Салвадор...*

Какве су жене ратни извештачи које упознајете у земљама захваћеним ратом? Да ли оне имају неку привилегију међу својим колегама мушкарцима? Да ли сте упознали Кристијану Аманпур?

–Новинарска полна структура је мешовита у рату као и у миру. Приближно, једну трећину извештача чине жене и тај однос важи за све видове професије, новинаре, фотографе, продуценте, сниматеље. Нисам приметио да су због тога што су нежнији пол привилеговане, ни међу колегама ни међу ратницима. Вероватно да у појединим ситуацијама тако изгледа јер је неком стражару безбедније да пропусти женско, ако ништа друго макар да испадне центлмен, него неког грмаља који се представља као новинар а више личи на сумо рвача. Женама је зато вероватно теже у неким другим околностима које подразумевају већи физички напор, као што су кретање са војском, марш и ношење професионалне опреме. Одржавање хигијене је често велики проблем за све људе из медија, али то је део посла. Тада се примењује филозофија твора: „Смрдим, дакле постојим“.

Румунија, 1989.

УЗРОЦИ СТРАДАЊА

Војни статистичари су израчунали да на 16.000 испалених метака само један погађа циљ. Од метка се највише гине на филму када борци са раном на грудима театарно изговарају своје последње речи. У стварној борби 80 посто жртава страда од експлозивних средстава која долете однекуд и раскомадају све живо уз заглашујућу буку, а онда иде друга, па трећа експлозија.

У стварној борби, ма колико била бучна, већина актера чује лупање сопственог срца. У земљама у рату се често страда и због неборбених разлога као што су болести (заразе), исцрпљеност, насиље, стрес.

ХРАБРОСТ И СТРАХ

Храброст је нешто друго. Она је потребна колико и страх. Страх нас чува и то нам је једини савезник који брине о нама, а храброст нам помаже да тај страх контролишемо да не постане предимензиониран, да се не успаничимо.

У рату нема хероја, постоје само преживели. Хероји настају касније у медијима, романима, историји, на филму.

Сузан Мејнсфилд, Американка, фотограф, направила је током Сандинистичке револуције 1979. најбоље фотографије од свих колега који су се ту нашли, а било их је стотинак. Њена књига фотографија из тог рата је и код нас објављена средином осамдесетих. Жена, сниматељ CNN-а је била рањена шрапнелом у главу током опсаде Сарајева. После операције на којој јој је уграђен пластични део лица вратила се и наставила да ради.

Кристијану Аманпур сам упознао. Сретао сам је више пута на различитим теренима. И на блиском Истоку и по Европи, укључујући и Југославију. Она је звезда CNN-а која је створена када је Питер Арнет, њихова бивша звезда, добио отказ пре десет година. Ова телевизија, иначе врло блиска Вашингтону, замерила им се када је Арнет изјавио да су Американци током Вијетнамског рата користили бојни отров „Агенс оранж“. Он је током тог рата као извештач агенције AP добио *Пулицерову награду* за извештавање. Зарад бољих односа CNN-а са државном администрацијом добио је отказ, а пошто велике телевизије морају да имају звезде, са клупе за резерве одабрана је Кристијана Аманпур, која је иначе добар новинар. Сећам се, пред почетак рата у Ираку на преговорима у Бечу, где је седиште УН за нуклеарну енергију, очекивали смо долазак Мохамеда ел Барадеја да саопшти своју коначну одлуку о томе има ли Ирак оружје за масовно уништење или не. Стриктно нам је речено из протокола УН да нико од новинара не сме да му приђе кад буде долазио а да ће он после одржати прес конференцију. И нико му није пришао, сви смо поштовали захтев протокола, сем Кристијане. На пола пута од кола до зграде она га је стартовала са микрофоном а онда и сви остали, настао је лом.

Написали сте књигу „Press – don t shut“ о свом искуству и искуству својих колега, коју сте наменили онима који желе да крену пут ратног извештавања. Да ли постоје инстант решења да би се избегла страдања новинара?

– Не. Тако нешто није могуће, јер како каже стара пословица са Тибета: „С ким си, с њим си“. Рат у својој суштини, као што рекох, значи убијање и уништавање и ти си прихватио ту чињеницу самим тим што си пристао да одеш у рат. Мораш да поштујеш његова правила понашања, јер немаш избора. Кад му се примакнеш довољно близу, а тај се тренутак препозна (кад схватиш да назад више не можеш), постајеш и ти део њега.

Можда би најбољи савет млађим колегама на фронту био да покушају да што више задрже присуство духа и одсуство тела.

У другој књизи, „Багдад уживо“, искрено говорите о свом боравку у Ираку. Да ли постоји нешто што нисте снимили и објавили до сада, а што је можда, ипак, требало да буде забележено? Да ли бисте једног дана писали о томе?

– Из Ирачког рата немам пуно „празнина“ за којима жалим. Све што се могло, урадио сам. Чак мислим да је то мој најбољи професионални рад. Sky-News ме је због тога номиновао три пута за награде: RTS (Краљевска телевизијска асоцијација) и BAFTA (Британска академија за филм и телевизију) и награду Rori Рек за ратно извештавање.

Међутим има неких догађаја из наших ратова које још „прескачем“ и о којима за сада не бих причао.

Како се борите са страховима? Да ли се уопште, бојите?

– Индијанци племена Ирокези, са севера САД, немају страх од висине. Њима је свеједно да ли иду по греди на првом или сто првом спрату. Зато су цењени и често ангажовани на грађевинама широм Америке. Е, такав статус Ирокеза отприлике имамо и ми у новинарском свету, ми из бивше СФРЈ. Не зато што смо посебно кова, као ово америчко племе, него зато што смо од ретких у цивилизованом свету имали код куће вишегодишње ратне игре и тако стекли искуство. Зато нас и препознају као припаднике „балканског племена“ које се не боји ратова.

Да ли носите амаџију са собом?

– Разни авантуристи, коцкари, возачи формула, фудбалери, па и ратни извештачи често носе амаџије. Кад год срећа има важну улогу, амаџија је добродошла. Не носим зечју шапицу док око мене падају бомбе већ, од 1989, једну играчку своје ћерке која се случајно затекла код мене када сам једном приликом ипак преживео, а мислио сам да нећу.

Пратили сте камером ратна збивања из Никарагве, Салвадора, Камбоџе, Либана, Етиопије... Да ли са тих путовања има и неких мање страшних сцена, више животних, можда чак комичних?

– Са свих тих путовања има много пратећих догађаја и прича који су саставни део овог посла. Можда се једном одлучим па то ставим на папир. А до тада, ево једне од таквих прича.

Драган Хавзијевић и ја смо 1983. боравили у Либану током рата као гости ПЛО, односно код Арафата. Сместили су нас у једну просторију у штабу која је преко дана служила као прес центар. Хранили смо се у истој згради у трпезарији на првом спрату, често и са самим Арафатом. Обојица смо знали по неколико речи арапског језика за минималну комуникацију. Поред осталог Драган је научио и како се зове једно јело од плавог патлиџана – бабагануч, које ја нисам могао да видим очима, али сам га јео сваког дана, јер су нам га сваког дана сервирали само зато што је он ту реч често изговарао, била му је симпатична. Кад сам после неколико дана схватио наш проблем нађем у речнику (арапско-енглеском) како се на арапском каже пиле и ту реч подвучем више пута и дам Драгану да хитно овлада њоме. Тада се и наш јеловник променио.

Да ли се срећете са истим колегама поново на новим ратним теренима?

– Нама се путеви врло често укрштају. Онда следе питања: *Је л' идеш или се враћаш од некуд? Да ли још радиш за ...? Да не знаш можда шта је са ... тим и тим? Јеси ли био од онда у ... Израелу, Либану, Ираку...?* Највећа помоћ која може да се добије на терену је од колега. Од техничке помоћи, преко информација које су увек кључне, па до транспорта или новца.

Када Вам је доста панцира и остале ратне опреме коју морате да носите, бубашваба, хране, хладне воде за купање, и наравно страховата које видите и проживљавате, да ли се покајете што сте ратни сниматељ? Да ли планирате да одете у мирније воде?

– Тачно је да је било пуно непријатних ситуација, да сам често мрзео све ово што радим, али на срећу, било је много више оних због којих и даље волим свој посао. ■

Ранка ЈАКШИЋ

Либан, 1983.

